

Sztancs Edit[1]: A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonya

Debreceni Jogi Műhely, 2006. évi (III. évfolyam) 4. szám, (2006. október)

I. Bevezető gondolatok

A nemzetközi jogban a magánszemélyek két tekintetben tekinthetők jogalanyoknak: egyrészt az emberi jogok védelme kapcsán, másrészt pedig a magánszemélyek nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelőssége kapcsán (ún. *delicta iuris gentium*). Az utóbbi vonulatba illeszkedik be a Nemzetközi Büntetőbíróság tevékenysége, melynek 2002. július 1-jén hatályba lépett Statútumát az ENSZ által összehívott konferencia fogadta el 1998 nyarán Rómában. Jelen tanulmány keretei között szeretném bemutatni a Nemzetközi Büntetőbíróság felállításának történeti előzményeit, illetve a Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonyát.

II. Történeti előzmények

Az első személy, akit a mai értelemben vett háborús bűncselekmények miatt ítélték el, Peter von Hagenbach volt, aki 1474-ben németországi Breisach városának elfoglalása során hajtott végre meglehetősen kegyetlen cselekményeket.[2]

Ezt követően hosszú évszázadokig nem történt semmi említésre méltó esemény, mígnem 1872-ben a Nemzetközi Vöröskereszt egyik alapítója, Gustav Moynier kezdeményezte egy törvényszék létrehozatalát, mely kivizsgálja az 1870-71-es francia-porosz háborúban elkövetett cselekmények jogszerűségét.

Az állandó nemzetközi büntetőbíráskodásra vonatkozó elképzelések először az első világháború előtti és utáni években merültek fel. Az első és a második Balkán-háborút követően egy Balkán-bizottság jött létre a Carnegie Endowment for International Peace kezdeményezésére, melynek 1914 júliusára készült el azon jelentése, mely javasolja a polgári lakosság és a hadifoglyok ellen elkövetett súlyos bűncselekmények elkövetőinek megbüntetését. A kérdés feltehetően a világháború kitörésével került le a napirendről.

Az I. világháború okozta szenvedések és az elkövetett háborús bűncselekmények arra késztették a szövetséges hatalmakat, hogy büntessék meg a háborús bűncselekmények elkövetőit. A Németországgal 1919-ben megkötött versailles-i békeszerződés[3] 227. cikke kimondta, hogy a társult főhatalmak (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország, Japán) a nemzetközi erkölcsök és szerződések szentségének megsértése miatt nyilvánosan vád alá helyezik II. Vilmos[4] volt német császárt. E célból külön bíróságot kívántak felállítani, mely őt, a szövetséges és társult főhatalmak által delegált bíróból állt volna, és a felelősségre vonás érdekében kérték a holland kormánytól a volt német császár kiadatását. Emellett a 228. cikk kimondta, hogy a szövetséges és társult főhatalmak saját katonai bíróságaik előtt eljárást folytathatnak azon személyek ellen, akiket a háború törvényeivel és szokásaival ellenkező cselekmények elkövetésével vádolnak, még akkor is, ha esetleg Németország és szövetségesei már folytatnak eljárást az adott személy ellen.[5]

A következő próbálkozás egy büntetőbíróság létesítésére a Nemzetek Szövetsége egésze alatt merült fel. 1934-ben történt ugyanis, hogy Marseilles-ben merényletet követtek el[6] II. Karagyorgyevics Sándor jugoszláv király és Jean-Louis Barthou francia külügyminiszter ellen. Ennek hatására a Nemzetek Szövetsége elhatározta egy bizottság felállítását, melynek feladata egy olyan konvenció kidolgozása volt, mely alkalmas a politikai terrorizmus céljából elkövetett bűncselekmények üldözésére és megbüntetésére. A bizottságba Magyarország is küldött jogi szakértőket, és végül 1937. november 1. és november 16. között Genfben tartott kormányközi értekezleten[7] két megállapodást és egy záróközleményt fogadtak el, melyek közül egyik sem lépett hatályba.[8]

A II. világháború során elkövetett emberiség elleni bűncselekmények már más típusú büntetőbíróság felállítását igényelték. A moszkvai értekezleten elfogadott nyilatkozatban a nagyhatalmak állást foglaltak a hitleri fegyveres erők által elkövetett kegyetlenkedésekről. A jaltai értekezleten[9] arról született döntés, hogy a háborús bűnösök kérdését az amerikai, a brit és a szovjet külügyminiszter vizsgálja majd meg. A potsdami értekezlettel[10] párhuzamosan folyt a szövetséges hatalmak képviselőinek londoni konferenciája, melyen 1945. augusztus 8-án elfogadták a háborús bűnösök megbüntetéséről szóló egyezményt, mely az aláírással hatályba is lépett. A Statútum három bűncselekményi kategóriát tartalmazott:

- béke elleni bűncselekmény[11]
- háborús bűncselekmények[12]
- emberiség (a korabeli terminológia szerint: emberiség)[13] elleni bűncselekmények[14]

A náci bűnösök ügyében a Nürnbergben felállított nemzetközi katonai törvényszék szövetséges jogászai 24 vádlott ügyében hoztak ítéletet,[15] melyeket 1946. december 11-én az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése a 95/1. számú határozatával jóvá is hagyott. A teljesség kedvéért azonban fontos megjegyezni, hogy a büntetőjogban jól ismert nullum crimen sine lege elv nincs ellentétben a nürnbergi törvényszék ítélezéseivel, mivel a hitleri Németország agressziót követett el, megszegte a rá is vonatkozó 1928-as Kellogg-Briand paktumnak az általános szabályait.[16]

A japán háborús bűnösök felelősségre vonása a Tokioi Nemzetközi Törvényszék előtt folyt. A lefolytatott eljárás során hét halálos ítéletet hoztak, tizenhatan pedig életfogytiglani fegyházbüntetést kaptak.

1946-ban az ENSZ Közgyűlése határozatában erősítette meg „a nürnbergi törvényszék statútumában elismert nemzetközi jogi alapelveket, és a törvényszék ítéleteit”. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése 1968. november 26-án elfogadta a háborús és emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról szóló nemzetközi egyezményt, melynek első cikke határozza meg azon bűncselekményeket, melyek nem évülhetnek el.[17] A második cikk értelmében pedig a részes államok kötelezettséget vállalnak arra, hogy minden intézkedést megtesznek annak érdekében, hogy az említett bűntettek elévülését kizárják. A tényleges felelősségrevonás azonban a hidegháború során kialakult érdekellentét miatt nem valósulhatott meg. A kétpólusú világrendszer felbomlása etnikai konfliktusokat vont maga után. Ezek közül a Biztonsági Tanács két etnikai konfliktus esetében döntött úgy, hogy az elkövetőket felelősségre vonja, mégpedig egy-egy ideiglenes nemzetközi törvényszék keretében.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1993. május 25-én 827. számú határozatával egyhangúlag felállította Hágában a Nemzetközi Büntetőtörvényszéket[18], mely a volt Jugoszlávia területén 1991 óta elkövetett, a humanitárius jogot sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére jött létre. A Statútum alapján a törvényszék joghatósága kiterjed a volt Jugoszlávia területén 1991. január 1. után elkövetett alábbi bűncselekményekre:

- 1949. augusztus 12-én kelt genfi konvenciók súlyos megsértése (2. cikk)
- hadviselés törvényeinek és szabályainak megsértése (3. cikk)
- népiirtás (4. cikk)
- emberiség elleni bűncselekmény (5. cikk)

Alig egy évvel később, 1994. november 8-án a Biztonsági Tanács 955. számú határozatával létrehozta a Ruandával foglalkozó ad hoc nemzetközi törvényszéket, mely a Ruanda területén 1994-ben elkövetett, népiirtást, emberiség elleni bűncselekményeket, valamint a genfi egyezmény 3. cikkének, illetve az azokhoz csatolt kiegészítő jegyzőkönyvek 3. cikkének megsértését vizsgálta.

1994-re az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága a háborús események során elkövetett bűncselekmények nemzetközi kivizsgálása érdekében elkészítette javaslatát egy állandó büntetőbíróság felállítására. A javaslatot az ENSZ Közgyűlése tárgyalta meg, és 1997. december 16-án határozott arról, hogy diplomáciai konferenciát tartanak a kérdés megvitatására 1998-ban. Ilyen előzmények után került sor 1998. június 15. és július 17. között a konferencia megrendezésére Rómában, melynek keretei között a szerződő felek elfogadták a Hágában székelő, Állandó Nemzetközi Büntetőbíróság felállításával és működésével foglalkozó Statútumot, mely a hatvanadik ratifikációt követően, 2002. július 1-jén hatályba is lépett. A konferencián hivatalosan is részt vevő 160 állam képviselői közül a Statútum elfogadása mellett szavazott 120 küldöttség, köztük a magyar küldöttség is. Ellene szavazott hét résztvevő állam, többek között az Egyesült Államok, Izrael és India. Izrael nemleges szavazatának az volt az oka, hogy a Statútum háborús bűncselekménynek minősíti azt az esetet is, amikor a megszállt területekre a megszálló hatalom saját lakosságát telepíti be, illetőleg a megszállt területek lakosságát kényszeríti költözésre, akár a megszállt területeken belül, akár annak határain kívül. India hivatalosan azzal indokolta nemleges szavazatát, hogy a Büntetőbíróság eljárására az ENSZ Biztonsági Tanácsa túlzott befolyással bír, illetve, hogy a nukleáris fegyverek használatának kérdése kívül maradt a Statútumon. Az Egyesült Államok pedig azért szavazott nemmel[19], mert számára elfogadhatatlan az „egyetemes igazságszolgáltatás” koncepciója, illetőleg, hogy a Statútum rendelkezéseit azon országok vonatkozásában is alkalmazzák, melyek nem csatlakoznak hozzá. További kifogás az volt, hogy a háborús bűnök vádjával csak azon államok jóváhagyásával lehessen eljárást kezdeményezni, mely államnak a vádlott állampolgára.

III. A Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog kapcsolata

A fent bemutatott történelmi előzmények után a történelmi előzmények után a tanulmány második részében szeretnék áttérni a Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog viszonyára. A Magyar Köztársaság Kormányának T/4490. számú törvényjavaslata szól az Egyesült Nemzetek Diplomáciai Konferenciája által, a Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútumának kihirdetéséről. A 127 cikkből álló Statútum általános indoklásában olvashatunk arról[20], hogy a Bíróság a népirtás bűncselekménye, az emberiség elleni és háborús bűncselekmények, továbbá az agresszió elkövetésében részes személyek felett rendelkezik joghatósággal. Ez utóbbi bűncselekmény részletes meghatározását a Statútum nem tartalmazza. A Bíróság eljárását bármely részes állam, a Biztonsági Tanács és a főügyész is kezdeményezheti, ugyanakkor a nem részes államok is elfogadhatják a Bíróság joghatóságát, azonban csak egy adott esetre korlátozva. Ezek mellett a Statútum számos fontos büntetőjogi alapelvet nevesít, így a nullum crimen sine lege elvét, valamint a visszaható hatály tilalmát. A Bíróság csak természetes személyek felett ítélezhet, akiket hivatalos minőségük nem mentesít a büntetőjogi felelősség alól, illetve nem szolgálhat büntetésük csökkentésének alapjául.

A Magyar Köztársaság már a Statútum kidolgozásának is aktív résztvevője volt, és a Statútum 1999. január 15-én magyar részről aláírásra is került. A Statútumot az Országgyűlés a 72. számú, 2001. október 7-én kelt Országgyűlési Határozattal megerősítette, a Magyar Köztársaság megerősítő okiratának letétbe helyezése 2001. november 30-án megtörtént. A hatvanadik megerősítő okiratnak az ENSZ Főtitkáránál történő letétbe helyezése 2002. április 11-én történt meg; a Statútum így 2002. július 1-jén lépett hatályba. A Statútumot törvénnyel kell kihirdetni; e követelménynek tesz eleget a T/4490. számú törvényjavaslat.

Szintén a Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog vonatkozásában kell megemlíteni a Magyar Köztársaság Kormányának T/4491. számú törvényjavaslatát[21], mely a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának kihirdetésével összefüggésben szükséges egyes közjogi tárgyú törvényes módosításáról szól. Az ehhez fűzött indoklás arról rendelkezik, hogy a

Nemzetközi Büntetőbíróság már hatályba lépett Statútumából egyenesen következik több közjogi tárgyú törvény módosítása. A Statútum[22] 27. cikke alapján ugyanis a hivatalos minőség nem mentesít a büntetőjogi felelősségrevonás alól. Ezért aztán a köztársasági elnök tekintetében az Alkotmány, az egyéb érintettek vonatkozásában pedig az illető személyek jogállását szabályozó törvények módosításával kell biztosítani, hogy az érintett személyi kör mentelmi jogára vonatkozó szabályok ne képezhessék akadályát a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárásának. Épp ezért a Statútum kihirdetésével egyidejűleg a jogalkotó köteles módosítani valamennyi mentelmi joggal rendelkező személy esetében a magyar jog szabályait. Az ennek érdekében megszületett T/4491. számú törvényjavaslat, mely a mentelmi jog tekintetében sajátos megoldást választott: nem azt mondja ki, hogy a Statútum szerinti bűncselekményekre nem terjed ki a mentelmi jog, hanem azt, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárását a mentelmi jog nem akadályozhatja. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az érintett személyek valamelyike a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága alá tartozó bűntettet (népirtás, emberiség elleni bűncselekmény, háborús bűncselekmény, agresszió) követne el, akkor amennyiben az érintett személy mentelmi jogát az arra jogosult személy vagy szerv felfüggeszti, a Nemzetközi Büntetőbíróság főszabályként nem járhat el az adott bűntett ügyében, a komplementaritás elvének megfelelően. Ebben az esetben ugyanis mind a nemzeti, mind a nemzetközi fórum jogosult lenne az érintettel szembeni eljárás lefolytatására. Ilyen esetekben viszont a nemzeti fórumot illeti az elsőbbség, ugyanis a Nemzetközi Büntetőbíróság a nemzeti bíróságokhoz képest csak kiegészítő (komplementer) szerepet tölt be. Abban az esetben viszont, ha az érintett személy mentelmi jogát az érintett szerv vagy személy nem függesztené fel, akkor a Nemzetközi Büntetőbíróság szabadon eljárhat majd az érintettel szemben, hiszen a mentelmi jog a Nemzetközi Büntetőbíróság eljárására nem vonatkozik.

Ez a törvényjavaslat[23] a köztársasági elnökön kívül valamennyi mentelmi joggal rendelkező személy, így az ügyészek, az Állami Számvevőszék elnöke és elnökhelyettesei, az országgyűlési képviselők, az állampolgári jogok biztosa, a Honvédelmi Tanács tagjai, valamint a bírák vonatkozásában megteremti az összhangot ezen személyek jogállását szabályozó törvény és a Statútum között.

A törvényjavaslat zárórendeletkezése[24] a törvénymódosítások hatálybalépéséről szól. Ennek meghatározása során a Javaslat tekintettel van arra, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma a Magyar Köztársaság vonatkozásában 2002. július 1-jén lépett hatályba. Ennek megfelelően a javaslat a kihirdetését követő tizenötödik napon lép hatályba.

Megjegyzem, hogy a 2006. áprilisi országgyűlési választásokat követően a fenti két törvényjavaslat visszavonásra került. Ez már csak azért is különösen problémás, mert a Magyar Köztársaság történetében volt már arra példa, hogy az Országgyűlés egy nemzetközi szerződés késedelmes kihirdetése miatt mulasztásos alkotmánysértést kövessen el, hiszen a belső jogban visszaható hatállyal kellett (volna) az adott nemzetközi szerződést alkalmazni.[25] Pontosan a fenti problémák jövőbeni előfordulásának kiküszöbölését szolgálja a 2005. évi L. törvény, mely újrakodifikálta a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárás szabályait a magyar jogban.[26]

IV. Záró gondolatok

A fent leírtak alapján választ kapunk arra, hogy milyen történeti előzmények vezettek a Nemzetközi Büntetőbíróság felállításához, valamint arra, hogy milyen viszony van a Nemzetközi Büntetőbíróság és a magyar jog között. A kifejtettek alapján levonható az a konklúzió, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumát méltán hívhatjuk a XXI. század egyik kimagasló eredményének, ugyanis az államok első ízben értettek egyet egy olyan nemzetközi intézmény létrehozásában, mely arra hivatott, hogy állandó jelleggel fellépjen a legsúlyosabb nemzetközi jogsértések elkövetőivel szemben, legyenek azok egyszerű állampolgárok, katonák vagy akár állami vezetők.[27]

Irodalomjegyzék:

1. Kovács Péter: Nemzetközi közjog (Osiris, Budapest, 2006.)
2. Kovács Péter: Valami ketyeg alattunk... (Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.) 245-277. o.
3. Kussbach Erich: Nemzetközi büntetőjog (Budapest, 2004.) 17-25. o.
4. Prandler Árpád: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása: radikális előrelépés a nemzetközi kapcsolatokban és a nemzetközi jog fejlesztése terén. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): *Ars boni et aequi*, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000, 35-42. o.
5. Szemesi Sándor: A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban. *Jogelméleti Szemle* 2006/2. szám
6. Vadai Ágnes: A Nemzetközi Büntetőbíróság kialakulásának történelmi folyamata. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): *Ars boni et aequi*, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000, 58-68. o.
7. 2005. évi L. törvény a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról
8. 7/2005. (III. 31.) AB határozat
9. T/4490. számú törvényjavaslat az Egyesült Nemzetek Diplomáciai Konferenciája által a Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútum kihirdetéséről
10. T/4491. számú törvényjavaslat a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának kihirdetésével összefüggésben szükséges egyes közjogi tárgyú törvények módosításáról
11. <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver227.html> (2006. szeptember 1-i letöltés)

---

[1] III. évf. nappali tagozatos egyetemi hallgató

[2] Kovács Péter: Nemzetközi közjog (Osiris, Budapest, 2006.) 335. o.

[3] A békeszerződés vonatkozó részének szövegét lásd: <http://history.acusd.edu/gen/text/versaillestreaty/ver227.html> (2006. szeptember 1-i letöltés)

[4] Az első államfő, akit e minőségében elkövetett cselekedetei miatt felelősségre is vontak, Augusto Pinochet volt (korábbi chilei diktátor), míg az első hivatalban levő államfő, aki ellen eljárás indult, a közelmúltban elhunyt Szlobodan Milosevics volt (korábbi jugoszláv elnök).

[5] Bővebben lásd: Vadai Ágnes: A Nemzetközi Büntetőbíróság kialakulásának történelmi folyamata. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): *Ars boni et aequi*, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000, 58-68. o.

[6] Megállapítást nyert, hogy a merényletet horvát usztrasák követték el, akiket Magyarországon, Jankapusztán képeztek ki.

[7] A tervezetek a terrorizmus elnyomásáról és egy nemzetközi büntetőbíróság felállításáról szóltak.

[8] Magyarország egyik egyezményt sem írta alá. A hatályba lépés feltétele az lett volna, hogy hét ratifikációs okmányt helyezzenek letétbe 1938. május 31-ig, valamint, hogy a terrorizmus elleni egyezmény életbe lépjen. Ezt követően hívták volna össze a ratifikáló államokat egy ülésre, ahol kétharmados többség esetén az egyezmény életbe lépett volna.

[9] Jalta, 1945. február 4-11.

[10] Berlin, 1945. július 17-augusztus 2.

[11] agresszív háború

[12] a háború törvényeinek és szokásainak megsértése

- [13] Az emberiség és emberiség elleni bűncselekmények terminológiai sajátosságairól lásd: Szemesi Sándor: A Nemzetközi Büntetőbíróság intézménye a nemzetközi jogban. Jogelméleti Szemle 2006/2. szám 14. p.
- [14] a polgári lakosság körében elkövetett kegyetlenkedés
- [15] 12 halálos ítélet, 3 életfogytiglani fegyház, 3 személyt felmentett a törvényszék, míg a többiek hosszabb szabadságvesztés büntetést kaptak.
- [16] Lényegében ezzel egyező álláspontot képvisel: Prandler Árpád: A Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozása: radikális előrelépés a nemzetközi kapcsolatokban és a nemzetközi jog fejlesztése terén. In: Rostoványi Zsolt (szerk.): *Ars boni et aequi*, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok Tanszéke, Budapest, 2000, 37-38. o.
- [17] Nem évülnek el a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Bíróságnak az 1945. évi augusztus 8. napján kelt Alapokmányában meghatározott, és az ENSZ Közgyűlésének 1946. évi február 16. napján kelt 3/1. számú, és az 1946. évi december hó 11-én kelt 95/1. számú háborús bűntettek és emberiség elleni bűntettek.
- [18] A törvényszékről bővebben lásd például: Silek Rita: A jugoszláviai nemzetközi büntetőtörvényszék joghatósága, szervezete és eljárása. *Jogtudományi Közlöny*, 1998/5. szám, 151-161. o.
- [19] Erre vonatkozóan bővebben lásd: Szemesi i.m. 14. p.
- [20] lásd: T/4490. számú törvényjavaslat indokolása
- [21] lásd: T/4491. számú törvényjavaslat
- [22] lásd a Statútum 27. cikkét
- [23] Lásd a T/4491. számú törvényjavaslat 1-6. §§-ait
- [24] Lásd a T/4491. számú törvényjavaslat 7. §-át
- [25] lásd a 7/2005. (III. 31.) AB határozatot
- [26] A magyar jogban azonban egyéb problémák is vannak a nemzetközi jog és a belső jog kapcsolatát illetően. Erre vonatkozóan bővebben lásd: Kovács Péter: *Valami ketyeg alattunk...* (Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.) 245-277. o.
- [27] Lényegében ezzel egyező álláspontot képvisel: Szemesi i.m. 1-5., 12-13. pp.